

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію ГАРАСИМЧУК Марії Євгенівни
«Актові книги Самбірської економії кінця XVI–XVIII ст.: історико-
джерелознавче дослідження»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук
за спеціальністю 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні
історичні дисципліни»

Історія тексту як джерела набуває нового звучання у постмодерний час, коли історики розцінюють його (текст) як відображення світогляду й досвіду його творця і намагаються їх реконструювати. Джерелознавчі дослідження цілісних великих джерельних комплексів дають багато інформації не лише для відтворення процесу їхнього заснування та провадження, а й для оцінки вартості цієї інформації для історіописання.

Актові (незважаючи на критику, авторка все-таки використовує цей термін) книги Самбірської економії, як складний історико-археографічний комплекс, досі не виступав цілісним об'єктом дослідження, причому як з боку кодикології, так і з боку внутрішньої критики джерела. Як зазвичай траплялося з такими комплексами джерел, частина з них (найдавніша/найцікавіша) публікувалася з мінімальними коментарями тексту ще в XIX – першій половині XX ст., частина виступала об'єктом написання невеликих розвідок чи з історії населених пунктів, чи з історії персоналій, як багатий унікальним фактажем матеріал. У другій половині XX ст. такі збірки перестали бути актуальними для досліджень з багатьох об'єктивних причин (переривання польської археографічної традиції, несформованість нових радянських шкіл археографії внаслідок ідеологічної протидії влади, втрата чи розпорошення багатьох збірок під час двох світових воєн). Не можна сказати, що в епоху незалежної України вони стали більш популярними. Однак історіографія (як українська, так і польська) поволі повернулася до попереднього стану, тобто до публікації окремих документів/книг, опрацювання матеріалу для написання монографій чи статей з певної проблематики, останнім часом популярності набувають грантові дослідження, які проводяться дослідницькими колективами з метою «визбирування» фактажу і видання узагальнюючих праць/збірників статей. У цьому контексті самостійне дослідження М. Гарасимчук набуває широкої актуальності для істориків, які зацікавлені самбірськими книгами економії, вивчатимуть соціально-економічну історію чи історію повсякденності/злочинності на цих теренах. Як правило, опрацювання таких масивів джерел вимагає скрупульозного підходу, внутрішньої дисциплінованості дослідника, що притаманне авторці рецензованої дисертації.

Дисертантка поставила перед собою мету здійснити комплексний історико-джерелознавчий аналіз книг Самбірської економії, не лише вивчити їхні зовнішні ознаки, а й унаочнити повсякденний світ мешканців економії через призму актового матеріалу. Вдало поставлені завдання дозволили їй

досягти значних наукових результатів, а широкий спектр методологічних засобів – відтворити і показати особливості цієї збірки джерел.

У роботі вперше реконструйовано функціонування та персональний склад замкової й жупної канцелярій, звернено увагу на кар'єрний розвиток та світогляд писарів, створено авторську схему класифікації вписів до книг. Не менш новаторським є відтворення щоденного світу жителів Самбірської економії, їхніх сімейних відносин, конфліктів, злочинного світу та проявів девіантної поведінки.

Складну розбудовану структуру має огляд *історіографії* дослідження. М. Гарасимчук детально й вичерпно проаналізувала праці, дотичні як до історії джерелознавчого вивчення книг економії, так і окремих аспектів історії міста Самбора, економічно-правових відносин на території економії, судочинства, функціонування канцелярій, дипломатичного аналізу текстів і публікацій історичних джерел.

Ядро *джерельної бази* дослідження склали 19 книг Самбірської економії кінця XVI – XVII ст., які були продуктами різних канцелярій (замкової, жупної, зборової, комісарського суду), загальним обсягом 6638 аркушів. Авторка не обмежилася лише цим матеріалом, долучивши ряд інших рукописних матеріалів з архівів Львова та Варшави. У джерельному огляді особливо цінним є розгляд історії створення та зберігання комплексу книг економії та їхні зовнішні особливості.

Функціонування канцелярій в Самбірській економії та результат їхньої діяльності – актові книги – стали предметом розгляду *другого розділу* праці. Окрім загальних питань про час праці канцеляристів, їхні функції, оплату роботи тощо, М. Гарасимчук особливу увагу звертає на внутрішні процеси творення актів, первинність і вторинність книг, помилки та перекручення на етапі зшивання, допущені самими писарями та пізнішими реставраторами. Дуже інформативно насиченими є підрозділи 2.2–2.5, які характеризують зовнішнє оформлення та зміст замкових, жупних, зборових та комісарських книг, при цьому авторка розглядає усі види книг за однаковою схемою, порівнюючи їх між собою і виокремлюючи спільні та відмінні риси.

Розгляд і типологія актів, яким присвячений *третій розділ* дисертації, проведений дисертанткою дуже добре. Нею була розроблена власна система класифікації документів, оперта на подібні в польській історіографії (напр., Януша Лосовського). Хоча цій схемі можна закинути доволі умовне вирізнення приватних актів поряд з судовими, адміністративними та фінансово-майновими вписами, М. Гарасимчук вичерпно описує кожен вид документа, зазначаючи також варіативність/усталеність формуляру.

Найбільш насиченим і детальним щодо інформації є *четвертий розділ*, який показує актові книги Самбірської економії як джерело до вивчення судового устрою, соціально-економічних відносин та повсякденного життя. Авторка блискуче реконструювала сімейні відносини місцевих мешканців та їхні девіації, як от гвалти, бійки та втечі, охарактеризувала злочини та правопорушення, які чинилися на цій території. Поєднання в одній роботі детального вивчення канцелярської складової творення рукописних книг,

формуляру та критики змісту є дуже складним і фактично не практикується у вітчизняній історіографії, тому можна лише зауважити, що такий підхід надав рецензованій дисертації не лише структурної завершеності, а й глибокого змісту.

Втім, попри безумовні позитиви, дисертації притаманні деякі недоліки.

Так, дещо умовними виглядають хронологічні межі дослідження: 1598–1700 роки, варто було б краще обґрунтувати, чому саме XVII століття обране дисертанткою для дослідження. Об'єктивно це зрозуміло, проте невідомо, чи канцелярії продовжували свою діяльність у XVIII ст. і чи збереглась документація цього періоду, а якщо так, то який вона має обсяг і чому не розглянута.

М. Гарасимчук сумлінно описує всі ділянки історіографії, які можуть бути дотичними до її праці, однак подекуди така скрупульозність йде на шкоду, оскільки випадають з поля зору дослідження іншої тематики. Наприклад, на противагу добре висвітленій історії правових відносин чи злочинності відсутні праці з кодикології, описання книг, хоча цьому присвячено багато місця в наступних розділах. Так само й з історією канцелярії та її персоналу – хоча авторка виокремлює кілька авторів та їхні студії з цієї проблематики, можна було використати й інші статті (напр., Наталії Білоус, Миколи Ільківа-Свидницького тощо). У переліку опублікованих джерел відчутно брак публікацій польських істориків (напр., досвід публікації міських чи гродських книг). Серед літератури, присвяченій судовим процесам проти образи честі, бракує статей Наталії Яковенко.

Іноді в дисертації спостерігаємо певну схематичність і описовість (наприклад, подання переліку усіх сторінок з рекламантами в книгах чи закреслених вписів (с. 84–86, 98–101) – це, з одного боку, візуально перевантажує текст, з іншого, не привносить нічого нового до теми дослідження). Варто було б це унаочнити у вигляді таблиці, графіка чи діаграми тощо.

Підрозділ 4.2 «Сімейні відносини», на нашу думку, не зовсім доречно вписаний поміж судовою системою і податками, адже стосується якраз повсякденного життя селян, тому краще б було переставити його поруч із злочинами та правопорушеннями. Примітно, що у висновках до розділу присутній саме такий порядок.

Останнє, що, на нашу думку, не є достатньо артикульованим дисертанткою (с. 199), це вказівка на тематичну вузькість й історичну обмеженість даного джерельного комплексу. Адже переважно до книг економії вносилися документи, пов'язані з майновими відносинами або родинними суперечками, тобто увага дослідника спрямована насамперед на ці сторони повсякденного життя. Очевидно, що поза замковими та жупними книгами також існували інші види джерел, не охоплені дослідженням, які містять зовсім іншу інформацію.

Хотілось би підкреслити грамотне текстове та стилістичне оформлення дисертації, майже повну відсутність мовних/граматичних огріхів. Щодо термінології, вжитої авторкою при описі видів документів, то інколи

присутні латинізми та полонізми, однак за відсутності фахового словника подібних термінів запроваджені Марією Гарасимчук назви цілком прийнятні.

Основні результати дисертації опубліковані у 6 статтях (з них чотири у фахових виданнях), чотири статті додатково відображають наукові здобутки авторки, що є цілком достатнім для апробації дослідження.

Подана на розгляд спеціалізованої вченої ради дисертація Марії Гарасимчук за своїми основними характеристиками відповідає вимогам Атестаційної комісії МОН України, а його авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни».

02 жовтня 2017 р.

Богдана ПЕТРИШАК

кандидат історичних наук
завідувач сектору зберігання документів давнього періоду
відділу давніх актів
Центрального державного історичного архіву України, м. Львів

Засвідчую піршє Богдани Петришак.

*Засиуишиє дирекшора
ЦДІА України, м. Львів*

В. М'сольска